

Anna Boguszewska, Agnieszka Weiner

Kategoria rytmu we wczesnej edukacji artystycznej : przykłady praktycznej realizacji

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (18-19), 287-295

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kategoria rytmu we wczesnej edukacji artystycznej - przykłady praktycznej realizacji

Przygotowanie do pełnego uczestnictwa w kulturze to zadanie przewidziane do realizacji w praktyce edukacyjnej od pierwszego etapu kształcenia. Rozległość obszaru czyni z tego zagadnienia trudne wyzwanie dla nauczycieli nauczania początkowego. Zmieniająca się rzeczywistość niesie ze sobą wzrost wymogu adekwatności kompetencji pedagogów.

Współczesność różni się zdecydowanie w zakresie preferowanych wartości, postaw i sposobów życia od czasu minionego. Pociąga to za sobą konieczność koncentracji na kształceniu u wychowanków umiejętności krytycznego, twórczego i niezależnego myślenia. Dyspozycje te uważa się obecnie za niezbędne dla skutecznego funkcjonowania w życiu.

Szczególnie istotna wydaje się rola nauczyciela w kształtowaniu postawy twórczej, która na etapie klas początkowych przejawia się na ogół w sferze działalności praktycznej.

Edukacja artystyczna jest terenem kształtowania i rozwijania różnorodnych zainteresowań, zdolności i talentów uczniów, terenem stwarzającym olbrzymie możliwości w zakresie rozwijania twórczych postaw. Fundamentalne znaczenie odgrywa znajomość przez nauczyciela rozwoju twórczości rysunkowej i muzycznej dziecka oraz jego psychofizycznych możliwości percepcyjnych w obszarze ikonofery i fonofery. Doskonalenie umiejętności spostrzegania, analizowania i wartościowania jakości wizualnych winno być elementarnym zadaniem w obszarze początkowej edukacji plastycznej. Wyżej wymienione umiejętności w zakresie jakości akustycznych kształtuje się w toku szeroko pojętej aktywności muzycznej.

Dotyczy ona śpiewu i ćwiczeń mowy, ruchu z muzyką, gry na instrumentach, elementarnego tworzenia muzyki i ćwiczeń w zakresie percepcji. Systematyczne integrowanie powyższych form sprzyja harmonijnemu rozwojowi osobowości ucznia, stwarza także szansę odniesienia przez niego sukcesu w działalności artystycznej.

Jedną z centralnych kategorii tematycznych w zakresie edukacji artystycznej, wspólną dla muzyki i plastyki jest rytm. Zagadnienie to - realizowane w klasach I-III przede wszystkim w sferze praktycznej, działaniowej - stwarza wiele możliwości w zakresie integracji muzyczno-plastycznej. Zadania odtwórcze i twórcze realizowane w tym obszarze wpływają na rozwój podstawowych zdolności mu-

zycznych np. poczucia rytmu. Dają możliwość twórczych kreacji plastycznych doskonalących zdolności percepcyjne, pomysłowość w praktycznym posługiwaniu się jakościami plastycznymi. Zaspokajają potrzebę aktywności i ekspresji artystycznej stwarzającej możliwości redukcjonowania napięć, mającej charakter terapeutyczny.

Szczegółowe umiejętności muzyczne w tym obszarze dotyczą :

- ❖ rytmizowania i rytmicznej recytacji tekstów z zastosowaniem różnych środków wyrazu;
- ❖ akompaniowania do zabaw i piosenek z wykorzystaniem gotowych lub tworzonych przez uczniów tematów rytmicznych;
- ❖ realizowania ruchem wartości i tematów rytmicznych;
- ❖ wyrażania poznanych wartości rytmicznych symbolami graficznymi;
- ❖ rozpoznawania i porównywania w słuchanych utworach określonych tematów rytmicznych itp.

W zakresie edukacji plastycznej kształtować będziemy:

- ❖ umiejętność wyodrębniania motywu rytmu kilkuelementowego w układzie pasowym na płaszczyźnie oraz w przestrzeni;
- ❖ tworzenie układów rytmicznych z podanego motywu rytmicznego oraz tworzenia własnych motywów rytmicznych;
- ❖ przetwarzanie układów rytmicznych według podanej reguły np.: dominanta w rytmie, wielowątkowość rytmu;
- ❖ tworzenie własnych układów kompozycyjnych z zastosowaniem rygorów rytmu.

Niżej zamieszczone ćwiczenia - zabawy zostały zgrupowane wokół centralnego tematu- rytm. Zadania dotyczą edukacji muzycznej i plastycznej. Ułatwią one, zdaniem auterek, taką organizację procesu dydaktycznego, w której edukacja artystyczna będzie jednocześnie nauką i odpoczynkiem dla dzieci.

Zasadniczym zamysłem auterek było takie skomponowanie ćwiczeń, aby dziecko uczestnicząc w zabawie oswajało się ze specyfiką języka muzyki i plastyki. Pojęcie rytmu, praktycznie znane dzieciom choćby z cyklicznych zjawisk przyrodniczych, geograficznych (dzień-noc, pory roku), funkcjonuje na terenie obydwu dziedzin, jednak zakres i znaczenie jest inne dla każdej ze sztuk.

Rytm dla muzyka to: „czynnik organizujący następstwo dźwięków utworu w czasie”¹. Choć dźwięk i rytm mogą istnieć niezależnie od siebie to dopiero rytm tworzy z dźwięków muzykę. „Rytm muzyczny to zorganizowane następstwo dźwięków krótszych i dłuższych, słabych i mocnych (...)”².

¹ J. Habela, Słowniczek muzyczny, PWM, Warszawa 1972, s. 16.

² J. K. Lasocki, Podstawowe wiadomości z nauki o muzyce, PWM, Kraków 1995, s.7.

Dla plastyka rytm to „regularne powtarzanie się motywu w odstępach (...) przestrzennych”³. Rytm mogą być proste i skomplikowane, łatwiejsze i trudniejsze do odczytania. W klasach I-III kształtuje się następujące cechy rytmu plastycznego: miarowość, ciągłość i powtarzalność motywu.

Dziecko uczestnicząc w zabawie mimowolnie przyswaja sobie język specyficzny dla każdej z dziedzin sztuki, rozumiejąc jednocześnie wspólne odniesienia, co zdaniem autorek jest jednym z istotniejszych celów edukacji artystycznej pierwszego etapu kształcenia.

Prezentowane ćwiczenia są fragmentem większej całości.⁴

Główne cele: rozwijanie technik graficznych i kompozycji, integracja grupy

Graficzne układy pasowe

Ciąg plastyczny, układ pasowy można tworzyć za pomocą technik graficznych rozwiązując rozmaite zadania plastyczne, np.: rytm regularny, akcent kolorystyczny. To szczególnie interesująca i lubiana przez uczniów praca. Uczniowie tworzą kompozycje stopniowo na kolejnych polach wykorzystując matryce* stempli. Najlepiej, jeśli są to gotowe matryce gumowe (litery, cyfry) lub wykorzystywane różne przedmioty plastikowe, klocki, korki, klucze, gumki do ścierania itp. Ważna jest wzajemna wymiana matryc i inwencja dzieci w poszukiwaniu przedmiotów, które mogą dać pożądaną odbitkę.

Uwaga:

Zadanie ćwiczy pamięć wzrokową i pomysłowość. Sprzyja rozwojowi uwagi, cierpliwości i wytrwałości w pracy.

*Matryca - forma, z której uzyskana jest odbitka graficzna, wydruk.

Główne cele: tworzenie partytury rytmicznej, opracowanie wstępu i zakończenia

Tworzymy wstęp i zakończenie

Do piosenki w metrum 4/4 dzieci opracowują wstęp i zakończenie - partyturę rytmiczną na instrumenty perkusyjne.

³ H. Hohensee-Ciszewska, ABC wiedzy o plastyce, WSiP, Warszawa 1991, s.79.

⁴ A. Boguszewska, A. Weiner, 160 pomysłów na nauczanie zintegrowane w klasach I-III, edukacja plastyczno-muzyczna, „Impuls”, 2002.

Przykład:
wstęp:

zakończenie

Trójkąt Tamburynu Talerze ~~~~~ - Tremolo na tamburynie

Główne cele: tworzenie rytmu, rozwijanie pamięci muzycznej, rozpoznawanie opanowanych tematów rytmicznych

Rytmy dla zwierząt

Dzieci wspólnie wybierają (proponują) motywy rytmiczne pasujące ich zdaniem do cech kilku zwierząt. Zapisują je na tablicy.

Na przykład

wąż	6	
kogut	3	
pies	4	
kot	4	

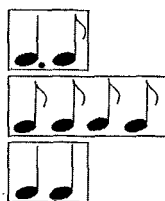

Główne cele: podział na sylaby, rytmizacja tekstu poetyckiego

Rytmizacja tekstu

Dzieci otrzymują fragment wiersza, wystarczy przydzielić jeden wers na parę. Zadaniem zespołów jest podział tekstu na sylaby i przyporządkowanie każdej sylabie określonej (wybranej przez dzieci) wartości rytmicznej. Dla ułatwienia dzieci mogą dysponować gotowymi, prostymi tematami rytmicznymi, zapisanymi na tekturkach. Tematy powinny być dopasowane do opracowanego tekstu w taki sposób, aby uwzględnić zgodność akcentów w rytmie i mowie.

Przykłady

Z tych gotowych motywów dzieci dopasowują najlepszy ich zdaniem rytm, pasujący do otrzymanego tekstu.

E. Szelburg - Zarembina, „Kurczątko” fragment (Świerszczyk, 1982, nr 15)

Na podwórzu kura chodzi
i kurczątko żółte wodzi
Patrzy w niebo i na boki:
-Nie ma wrony
-Nie ma sroki.

Uwaga:

W powyższym fragmencie wiersza wszystkie wersy mają tę samą liczbę sylab. Dlatego tematy rytmiczne ułożone przez dzieci do dowolnego wersu będą pasować do całości. Ze wszystkich poprawnie ułożonych propozycji można wybrać jedną lub recytować rytmiczne tekst wiele razy, wybierając różne rozwiązania

Przykład rytmizacji:

Kontynuację zabawy może stanowić piosenka pt. „Kurka”.

„Kurka”

muzyka: Iwonna Skibińska – Czechowicz

słowa: Elwira Drzał

Wesoło

Na wiej-skim po - dwór - ku przy - sia - dła na mur - ku

pstro -ka -ta kur -ka, zer -ka na Bur-ka. Zły Bu -rek szcze-ka, kur-ka u -cie -ka

zgu -bi -ła piór -ko gdzieś na pod-wór -ku I zno -wu ta kur -ka

przy-sia-dła na mur -ku, pstro-ka -ta kur-ka zer-ka na Bur -ka.

1. Na wiejskim podwórku
przysiadła na murku
pstkąta kurka,
zerka na Burka.
2. Zły Burek szczeka,
kurka ucieka,
zgubiła piórko
gdzieś na podwórku.
3. I znowu ta kurka,
przysiadła na murku,
pstkąta kurka
zerka na Burka.

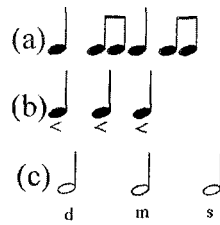
**Główne cele: twórcze eksperymentowanie z dźwiękiem,
współpraca w grupie, improwizacja ruchowa**

Ustalamy sygnały

Dzielimy uczniów na grupy, każdej grupie przydzielamy instrument i prosimy o opracowanie sygnału określającego dowolną zabawę zimową.

Przykłady:

lepienie bałwana - marakasy: (a)
 rzucanie śnieżkami - bębenek: (b)
 jazda na nartach - flet : (c)

Śpiewaną przez dzieci piosenkę o tematyce zimowej nauczyciel przerywa ustalonymi sygnałami. Dzieci rozpoznają sygnał i naśladują ruchem określone zabawy zimowe

Główne cele: improwizacja rytmiczna, współdziałanie, percepcja słuchowa

Łańcuszek rytmiczny

Dzieci siedząc w ławkach kolejno proponują własne tematy rytmiczne. Pierwsze dziecko rozpoczyna, kolega w ławce powtarza i dodaje własny pomysł. Następne dziecko powtarza tylko ostatnią propozycję i prezentuje swoją. Tworzy się w ten sposób łańcuszek rytmiczny obejmujący kolejno wszystkie dzieci.

Uwagi:

Stopniowo tematy mogą być coraz bardziej skomplikowane i odtwarzane przy zastosowaniu różnorodnych efektów akustycznych

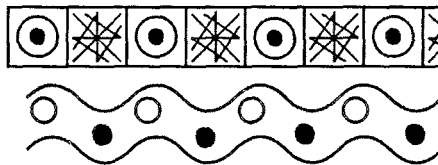

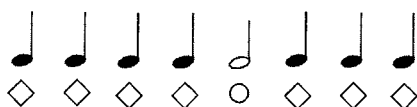
Główne cele: analiza, synteza, wiedza o rytmie, percepcja wzrokowa

Rytm regularny

Nauczyciel poleca uczniom układać kompozycję pasową, rytmiczną, regularną (szlaczek) wykorzystując różnorodne klocki, materiał przyrodniczy.

układ pasowy regularny, rytmiczny, wielowątkowy

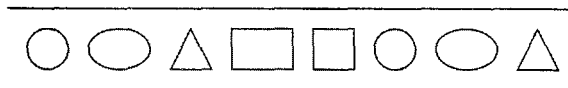

Główne cele: tworzenie motywów melodycznych z dźwięków trójdźwięku majorowego, śpiew z fonogestyką, rytm

Układ pasowy – trójdźwięk majorowy

Uczniowie opracowują swobodny układ pasowy, rytmiczny ze znanych im figur geometrycznych.

Na przykład:

Każdej figurze geometrycznej odpowiada motyw melodyczny utworzony przez uczniów z dźwięków trójdźwięku majorowego.

Na przykład:

- sol sol mi
- do mi do
- sol do mi
- do mi sol
- sol mi do

Ułożone motywy uczniowie śpiewają solmizacją z fonogestyką.

Symbolom przy ćwiczeniach nadano określone znaczenie:
kółko - ćwiczenie twórcze, gwiazdka - ćwiczenie odtwórcze